

43. Vara bungu rībināšana un sociālā ekoloģija. Otrā eseja

Globālo sociālo problēmu analītikā dažādi izturās pret III Pasaules kara iespējamību. Latviešu tautasdziesmās poetizēto vara (respektīvi, kara) bungu rībināšanai ir dažādas interpretācijas stratēģijas. Piemēram, vienā no interpretācijas stratēģijām centrā ir zinātnes prasme kara laikā mazināt cilvēku upurus, radot pēc iespējas drošāku dzīves vidi (sociālo ekoloģiju). Šajā interpretācijas stratēģijā izvērtē zinātnes sasniegumus kara vajadzībām. Par šo interpretācijas stratēģiju bija runa pirmajā esejā.

Relatīvi atsevišķa interpretācijas stratēģija ir veltīta demogrāfiskajai situācijai. Mēs dzīvojam demogrāfiskās pārejas laikmetā. Cilvēces vēsturē agrāk nepieredzētā tempā un draudīgā apjomā palielinās planētas iedzīvotāju skaits. Pārejas laikmets sākas XX gadsimta vidū un turpināsies līdz mūsu gadsimta vidum. Arī pašlaik uz planētas ir ļoti liela dzimstība. Taču kulminācijas periods jau pagājis, un tagad dzimstība pakāpeniski samazinās.

Pret iedzīvotāju skaita straujo kāpumu nākas izturēties kā pret sava veida katastrofu, kurā ir ierauta visa cilvēce. Apceres par demogrāfisko katastrofu izvērsās savdabīgā melnajā poētikā. Šajā melnajā poētikā analītisko izteiksmes līdzekļu kopums iezīmē drūmu un bezperspektīvu ainu. Lai labāk izprastu un novērtētu mūsdienu drūmo un bezperspektīvo ainu, analītiķi atgādina vēsturi.

Rietumu civilizācijas pagātnē melnās poētikas pirmais gadījums bija angļu demogrāfa Tomasa Maltusa (1766-1834) brīdinājums. Viņš brīdināja, ka cilvēku skaits pasaulē pieaug ātrāk nekā eksistences resursi. Tāpēc rodas sava veida stihiskā pašorganizācija, optimizējot cilvēku skaitu uz planētas. Viens no stihiskās pašorganizācijas galvenajiem instrumentiem ir karš. Viņa ieskatā karu izraisa pārapdzīvotība.

Otrais gadījums attiecas uz XIX un XX gadsimta miju. XIX gadsimtā Eiropas iedzīvotāju skaits pieauga trīs reizes. Tas bija eiropiešu demogrāfiskais sprādziens, kas izvērtās katastrofā – I Pasaules karā un II Pasaules karā.

Par abu Pasaules karu cēloņiem ir sarakstītas daudzas grāmatas. To skaits joprojām papildinās. Arī pašlaik, jubilejas gadā, intensīvi papildinās literatūra par I Pasaules kara cēloņiem. Karš sākās pirms simts gadiem - 1914.gada 28. jūlijā.

Ļoti interesanti ir visjaunākie darbi, kuros I Pasaules kara cēloņus aplūko no demogrāfijas viedokļa. Principā tā nav tradicionāla pieeja. Līdz šim kara cēloņus tradicionāli saskatīja politiskajos, ekonomiskajos un ģeopolitiskajos procesos. Piemēram, ne reti akcentēja britu impērijas velmi valdīt uz planētas. Kontinentālo ambīciju ziņā no britiem daudz neatpalika vācieši, kuri bija sameistarojuši milzīgu militāri tehnisko potenciālu un vēlējās to izmantot Eiropas iekarošanai. Tradicionāli atzīst, ka Eiropas visas valstis bija ieinteresētas sākt karu, jo starpvalstu pretrunas bija novestas līdz galējai robežai. Versaļas miera līgumu diktēja Francija un Lielbritānija, visu vainu par karu uzvelot Vācijai. Vāciešiem tas nepatika. Viņi uzskatīja, ka vainīgi ir arī franči, angļi, krievi, turki, Austroungārijas elite.

Saprotams, Pasaules karu numerācija varēja ieviesties tikai II Pasaules kara pirmajā laikā. Līdz 1939.gadam I Pasaules karu sauca par Lielo karu vai Vācu karu. Kara dalībnieks mans vectēvs vienmēr atcerējās Vācu karu. Tāds nosaukums bija izplatīts Krievijas impērijā un tāpat arī latviešu aprindās.

Karš radikāli izmainīja dzīvi uz planētas. Kara rezultātā sabruka četras impērijas. Karā krita 10 miljoni karavīru un bojā gāja 12 miljoni civiliedzīvotāju. Ievainojumus guva 55 miljoni, kuru skaitā bija arī mans vectēvs.

Demogrāfiskais skatījums uz karu noteikti ir vispamatotākais skatījums. Tas atbilst cilvēces esamības cēloniskajai nosacītībai. Tāpat atbilst tiem nosacījumiem, no kuriem visvairāk ir atkarīga cilvēces pastāvēšana. Šajā ziņā patiesība ir vienkārša: cilvēces pastāvēšanā viss ir atkarīgs no iedzīvotāju skaita. Iedzīvotāju skaits ir galvenais faktors cilvēces eksistencē.

Par šo faktoru svarīgāks ir vienīgi kosmoloģiskais faktors. Cilvēce ir vienots veselums, kura pastāvēšana primāri ir atkarīga no kosmiskajiem procesiem. Mūsdienu zinātne ir pārliecināta, ka cilvēces likteni nosaka, piemēram, tā dēvētie paleoklimatiskie cikli – planētas sasilšanas un

aukstuma periodi. Ciklu maiņa ietekmē cilvēku migrācijas virzienu, veicina vai traucē tautu ģenētisko degradāciju, izraisa dziļas garīgās izmaiņas cilvēka personībā, stimulē zinātniski tehnisko progresu, izmaina pasaules ģeopolitisko karti. Ciklu maiņa nosaka Pasaules okeāna svārstības un mitruma daudzumu atmosfērā. Tēlaini sakot, ūdens ceļo pa planētu, un ūdenim seko augi, dzīvnieki, tautas, civilizācijas.

Tradicionāli uzskata, ka karš ir elites iniciatīva. Latviešu folklorā elite saucas „bajāri”. Taču, acīmredzot, karš vitāli saskan ne tikai ar elites interesēm, bet vitāli saskan ar visa sociuma garīgo stāvokli. Elite viena pati nevar uzsākt karu, ja sociumā nav intuitīvi un racionāli nobriedusi atziņa par kara nepieciešamību. Turklāt sociuma garīgo stāvokli ietekmē demogrāfiskie apstākļi – iedzīvotāju skaits, dzimstības un mirstības dinamika. Demogrāfiskie apstākļi formē sociuma eksistenciālos priekšstatus – priekšstatus par dzīves komforta līmeni. Demogrāfiskie apstākļi cilvēkiem paskaidro, kāpēc pastāv labi jeb slikti dzīves apstākļi un kāpēc var būt labas jeb sliktas nākotnes izredzes bērniem un mazbērniem. Tā rezultātā izkristalizējās sociuma morāli psiholoģiskā gatavība karot, kas kļūst sava veida sociālā patoloģija.

I Pasaules kara galvenais cēlonis bija katastrofālie demogrāfiskie apstākļi un to veicinātais sociuma garīgais stāvoklis. Sakarā ar nepierasti lielo iedzīvotāju skaitu eiropiešu sabiedrībā bija ļoti izteikta cilvēku nervozitāte un agresivitāte. Tas sāka izpausties XIX gadsimta beigās. Ļoti iespējams, cilvēku nervozitāte un agresivitāte būtu vēl lielāka, ja XIX gadsimta nogalē uz Ameriku neaizceļotu desmitiem miljonu eiropiešu. Grandiozā migrācija uz Jauno pasauli lielā mērā atvieglāja dzīvi Vecajā pasaulē. Starp citu, tolaik eiropiešu migrācija uz citiem kontinentiem bija ievērojami lielāka nekā aziātu, āfrikāņu, latīņamerikāņu migrācija (proti, mūsdienu migrācija) uz Eiropu pēc II Pasaules kara.

Neapšaubāmi, cilvēku nervozitāte un agresivitāte nav zinātniski fiksēts fakts. Toreiz neviens nenodarbojās ar socioloģiskajiem pētījumiem. Toreiz neviens neveica aptaujas, lai noskaidrotu cilvēku psihisko stāvokli. Par cilvēku psihisko stāvokli liecina netiešā faktūra: tā laika cilvēku pašidentifikācija, pašizteiksme, pārdzīvojumi, psihisko slimību izplatība. Šī netiešā faktūra atspoguļojās tā laika presē, daiļliteratūrā, mākslā, zinātniskajā publicistikā un ļoti lielā mērā filosofijā.

Tā, piemēram, cilvēku uzbudinātība ļoti uzskatāmi attēlota slavenā spāņu filosofa H.Ortegas-i-Gaseta darbos. Viņš ļoti detalizēti apraksta cilvēku neparastos pārdzīvojumus XX gadsimta sākumā. Cilvēki kļuva nervozi un agresīvi tāpēc, ka viņus ļoti satrauca milzīgais ļaužu skaits. Lai kur ietu, visur jau bija priekšā ļaužu pūļi. Nav brīvu vietu burtiski nekur – ne baznīcā, ne kafejnīcā, ne vilcienā. Pilsētu ielas ir cilvēku pārpildītas.

Tiem zinātniekiem, kuri ir pētījuši modernisma kultūru, ļoti labi ir zināma attiecīgā perioda garīgā atmosfēra. Modernisma laikmetā (no XIX gs. 80.gadiem līdz I Pasaules karam) dominēja vīrišķības, gribasspēka, fiziskā spēka apmāta slavēšana. Nebija sveša jūsma par sociālo darvinismu – ideju, ka izdzīvo tikai stiprākais. Uzplauka morālais rigorisms – pārmērīgi stingra prasība ievērot morālās normas un agresīvi nosodīt izlaidību, baudkāri, noslieksmi pēc materiālajiem labumiem. Modernisma laikmeta garīgā atmosfēra lieliski ir sastopama latviešu radošo personību mantojumā. Piemēram, Raiņa dienasgrāmatās, vēstulēs, filosofiskajās piezīmēs un, protams, daiļradē, – visvairāk dzejā.

Ļoti svarīgs moments ir t.s. klīniskā medicīniskā faktūra. Speciālisti ir konstatējuši, ka Eiropā no 1880.gada burtiski sākās nervu sabrukuma epidēmija. Ne velti tolaik radās jēdziens „neirastēnija”. Ar šo jēdzienu sāka apzīmēt nervu sistēmas pastiprināto uzbudināmību un ātro nogurdināmību.

Minētais laiks ir psihiatrijas uzplaukuma laiks. Psihiatrijā radās jauni konceptuālie risinājumi – psihoanalīze un fenomenoloģiskā psihiatrija. Tas bija Z.Freida, K.G.Junga, E.Huserla, K.Jaspersa zinātniskās darbības ziedulaiks.

Par eiropiešu garīgo stāvokli liecina viņu attieksme pret savu valsti un viņu attieksme pret citām valstīm. Šī attieksme bija emocionāli ļoti kontrastīva. XIX un XX gadsimta mijā Eiropas vēsturē pirmo reizi emocionālo kulmināciju sasniedza savas valsts cienīšana un citu valstu nolādēšana. Eiropiešu sabiedrībā uzplauka dzimtenes mīlestības fantoms. Modē bija

patriotiskums. Taču tā populārākais izpausmes veids diemžēl bija patriotisma fanu agresivitāte pret citām zemēm. Dominēja eksaltētais un agresīvais patriotisms. Tas strauji izvērtās kolektīvā neirozē, ko var uzskatīt par I Pasaules kara spilgtu ieganstu. Eiropiešu tautas viena otru ienīda, apsaukāja presē, daiļliteratūrā, publicēja karikatūras par citu valstu politiķiem.

Eiropiešu emocionālo nesabalansētību kardināli ietekmēja sociumā ģenētiski neiestrādātie jaunie dzīves apstākļi. Pirmkārt un galvenokārt sabiedrisko apziņu ietekmēja industrializācija un urbanizācija. Tās bija pilnīgi jaunas parādības eiropiešu kultūrā. Saprotams, industrializācija un urbanizācija bija demogrāfiskā sprādziena produkts. Sakarā ar iedzīvotāju skaita milzīgo pieaugumu vajadzēja visus apgērbt un nodrošināt ar sadzīves priekšmetiem. Modernās rūpnīcas cēla pilsētās, un pilsētas piepildījās ar rūpniecisko darbaspēku.

Industrializācija un urbanizācija izraisīja atsvešinātību un jaunu sociālo noslāņošanos. Tas bija (tāpat kā mūsdienās) jaunbagātnieku uzpeldēšanas intensīvs periods un proletariāta šķiriskās nostiprināšanās intensīvs periods. Tolaik industrializācija un urbanizācija ļoti pamatīgi skāra arī latviešu dzīvi. Rīga kļuva par ievērojamu industriālās rūpniecības centru, kā arī proletariāta marksistiskās orientācijas centru. Ne velti 1900.gada 2.aprīlī Rīgā viesojās Ļeņins, lai savā apmešanās vietā Vendenas ielā 17 (tagad – Cēsu ielā 17) tiktos ar vietējiem domubiedriem.

Eiropiešu garīgo stāvokli nosacīja bioloģiskās transformācijas. Praktiski veidojās bioloģiskās patoloģijas, kas traucēja cilvēkiem normāli dzīvot. Zinātne šodien uzskata, ka bioloģiskās transformācijas var izraisīt zvaigžņu konstelācija (savstarpējais izvietoējums), kosmiskie izstarojumi, atmosfēras pārkārtošanās, kā arī demogrāfiskā nesabalansētība.

I Pasaules kara priekšvakarā Eiropā bija kritiska demogrāfiskā nesabalansētība. Vajadzēja koriģēt pārāk lielo iedzīvotāju skaitu. Mirstība samazinājās. Epidēmijas bija pārvarētas. Eiropiešu migrācija uz citiem kontinentiem bija samērā niecīga.

Arī III Pasaules kara priekšvakarā ir kritiska demogrāfiskā nesabalansētība. Tikai pašlaik tā ir kritiska ne tikai Eiropā, bet uz visas planētas. Planētas iedzīvotāju garīgais stāvoklis nav emocionāli līdzsvarots. Tāpat kā apmēram pirms 100 gadiem arī pašlaik nākas runāt par cilvēku nervozitāti un agresivitāti. „Balto” cilvēku nervozitāti un agresivitāti veicina demogrāfiskais pagrimums (novecošana un izmiršana). Citu rasu nervozitāti un agresivitāti veicina nespēja visiem nodrošināt elementārus eksistences līdzekļus sakarā ar nenormāli lielo dzimstību.

Tagad Rietumu iedzīvotāju garīgo stāvokli regulāri fiksē tematiski visdažādākie socioloģiskie pētījumi. Tagad mums ir pētījumi par iedzīvotāju labklājību. Sastopami ir dažādi indeksi – laimes, dzīves apmierinātības, vērtību. Mūsu rīcībā ir statistika par bagātības un nabadzības polarizāciju, noziegumiem, iedzīvotāju etnisko un sociālo iecietību, bezdarba līmeni utt.

Socioloģisko pētījumu rezultāti un statistika nebūt nav iepriecinoša. Zinātnisko faktu formātā atklājās sociuma nervozitāte, neapmierinātība, agresivitāte, cietsirdība, cinisms, morālā un intelektuālā degradācija, masveidīgā atsacīšanās no kristiānisma, tradicionālajām tikumiskajām normām un vērtībām. Milzīga problēma ir politiskās elites un sabiedrības atsvešinātība, iracionālisma, debilitātes un noziegumu brīvības izplatība valdošajās aprindās. Cilvēka hēdonisma instinkts ir ieguvis neierobežotu visatļautību. Cilvēkos mazinās interese par zinātni un tehniku, kas vienmēr liecina par tumsonības pieaugumu.

Sociuma psihiskās enerģijas pagrimums pārvēršās vispārējā sociālajā apātijā. Cilvēki vairs neinteresējās par savas tautas un valsts likteni. Viņiem nerūp vispārcilvēciskā problemātika. Piedzimušas ir paaudzes, kuras neapzinās un nekaunās par savas domāšanas seklumu. Rietumos ir radies kultūras segments, kas ģenerē naidīgumu un agresiju. Kultūra vairs nespēj bloķēt un neitralizēt naidīgumu un agresiju.

Latvija ir teritorija, kuru demogrāfiskā katastrofa skar pilnā mērā. Tautas novecošana un izmiršana ir acīmredzama.

Arī mūsu sabiedrības garīgais noskaņojums iet kopsolī ar pārējiem. Pie mums ir nervozitāte, neapmierinātība, neiecietība, agresivitāte, iracionālisms, debilitāte, noziegumu brīvība, valdošās kliķes un sabiedrības atsvešinātība un pat samērā izteikts savstarpējais naidīgums. Pie mums ļoti daudziem godīgiem un domājošiem cilvēkiem karš patiešām var kļūt vēsturisko procesu aģents, palīdzot tikt galā ar valstiski nacionālajām nelaimēm un apturēt tautas bojāeju.

Heraklīts teica, ka karš ir visu cilvēku tēvs un valdnieks. Karš vienus pasludina par dieviem, citus – cilvēkiem, no kuriem vienus pārvērš par vergiem, bet citus – brīviem cilvēkiem.

Kā zināms, I Pasaules karš un II Pasaules karš ļoti būtiski ietekmēja latviešu tautas likteni. I Pasaules kara rezultātā tauta ieguva tiesības veidot savu valsti. II Pasaules kara rezultātā tautu varēja iznīcināt kā nevērtīgu etnosu. Tas tā būtu noticis, ja karā būtu uzvarējusi fašistiskā Vācija.

Nebūt nav viegli hipotētiski formulēt atbildi uz jautājumu, ko latviešu tautai dos III Pasaules karš. Droši var teikt vienīgi to, ka karš mūs nepasludinās par dieviem. Karš par dieviem pasludinās uzvarētājus. Respektīvi, viss būs atkarīgs no tā, vai būsīm kopā ar uzvarētājiem jeb būsīm kopā ar zaudētājiem. Tie, ar kuriem esam kopā pašlaik, pēc uzvaras karā var saglabāt mūsu līdzšinējo vergu un nebrīvo cilvēku statusu. Taču mūsu liktenis ir ļoti neskaidrs tajā gadījumā, ja karā uzvarēs tie, ar kuriem pašlaik neesam kopā un pret kuriem izgāžam sava mazvērtības kompleksa stimulēto agresivitāti. Tomēr varam būt pilnīgi pārliecināti, ka viņi nerealizēs vācu nacistu loloto projektu.